

elején tettem meg, itt kötelességem rámutatni Zsigmond munkájának akadályaira: a belső értékben valóban szegényes Jókai-irodalomra. Sok helyen szinte előmunkálat nélkül magának kellett utat törnie s mint elsőnek feldolgoznia ezt a bőséggel zavarba ejtő anyagot, melyet csak aprólékos részlettanulmányok után — ezekben is legtöbbit Zsigmond végzett már előbb — lehet majd arányosan egy nagy egészbe foglalni. Ha vannak a könyvben némi aránytalanságok, egy-egy kérdésnek többfelé szétszórt tárgyalása, egy helyt hézag, másutt zsúfoltság, kivált a második felében —, ezt nem róhatjuk fel mindenestül a szerzőnek, aki tehetséggel és tudással, lelkiismeretességgel és szorgalommal a lehető legjobban oldotta meg feladatát, kitűnő kalauzt adott így a Jókai-olvasó kezébe, a Jókai-kutatóknak pedig szilárd alapot s a jövődől számára sok új kiinduló pontot. Ez érdeme és értéke.

Ugyancsak Zsigmond Ferenc a Bethlen-könyvtárban tett közzé egy *Jókai élete és művei* című, vonzóan megírt füzetet. Ez nem kivonata az ő nagy Jókai-könyvének, hanem a nagyközönség s az ifjúság számára megírt tanulmány, mely a költő életpályájának fonalán költői fejlődését és irodalmi munkásságának egészét rajzolja. A legfőbb regények velős jellemzésén kívül kiemeli Jókai művészi jelességeit, hatását a maga korára, nemzeti és világirodalmi jelentőségét. Kár, hogy a szigorú kritikus itt is kelletnél hosszasan időzik a fogyatkozásoknál. Ezt mellőzve, Zsigmond füzetét a legjobb Jókai-tanulmányok közé tehető.

Tolnai Vilmos.

Az aranyzsámár. A görög irodalomban, mely a költői műfajokat belső, szerves fejlődése folyamán egymásután alkotta meg, természet-szerűleg késői, utolsó hajtásként jelenik meg e regény. Bár gyökerei régebbi időkre, más műfajok szövevényébe nyúlnak vissza, első reánk maradt emlékei csak a Kr. utáni századokból valók. Éppen úgy, mint a görög szellem sok más alkotása, a regény is csakhamar utat talált a reproductív jellegű római irodalomba s a Kr. u. II. században élő

Apuleius műve nemcsak a római irodalom első és egyetlen igazi regénye — a Nero-korabeli Petronius műve még inkább csak regényes szatira —, hanem egyszersmind az egész antik regényirodalomnak is egyik legjellegzetesebb emléke.

Az „Aranyzsámár“ Apuleiusnak nem eredeti műve, amint hogy ilyenről az utánzó római irodalomban alig lehet szó: a hanyatló hellénisztikus világ novella- és mesekincsé egyesül új egészé a római író regényének csillogó, tarka köntösében. A cselekmény vázát egy régebbi görög eredetű elbeszélés alkotja, mely a Lukianos neve alatt fennmaradt hasonló című szatirikus történetből is ismeretes. Hőse egy Lucius nevű görög ifjú, aki Tesszaliában utazgatván, meg akarja ismerni a varázslás titokzatos mesterségét. Kíváncsiságának áldozatává lesz, mert a leány, ki beavatja a titkokba, kísértetkezés közben számárrá változtatja át. Lucius, ki emberi értelmét nem veszítette el, ez új alakjában sok szenvedésen és kalandon megy keresztül, míg végre Isis istennő jóvoltából hozzájut a várva-várt rózsakoszorúhoz, melynek elfogyasztása visszavarázsolja őt emberré. Hálából az istennő szolgálatába szegődik s beavattatja magát a titokzatos keleti misztériumokba, melyek akkortájt erősen hódítottak Rómában.

A regénynek ez eredeti magvát, melyből csak a befejezés saját leleménye, Apuleius egész sereg kisebb-nagyobb novellával tüzdeli tele, melyek azonban nem szövődnek epizódiként a cselekmény szálai közé, hanem önálló elbeszélések gyanánt itt is, ott is áttörnek a regény eredeti keretét. Ezeket Apuleius szintén a hellénisztikus novella- és mesekincsből vette át, főleg a miletosi mesék című gyűjteményből s így váltak aztán regénye útján — s részben Boccaccio közvetítésével is — a világirodalom közkinésévé.

Apuleius e keretes regényének, ez antik „Ezeregyéjszaká“-nak egyik gyöngye Amor és Pszihé ősrégi meséje, mely mitikus háttérrel és alakjaival s két lélek leküzdhetetlen, igaz vonalmának rajzával élesen kiválik nemcsak a többi keretes elbeszélés közül, hanem az egész cselekményből, melyben Apuleius ha-

nyatló korának képét sokszor meg-
lepő realitással s a mai izlést bántó
antik szókimondással rajzolja meg.
A változatos kalandokból és elbeszélés-
lésekből szövődő sorozatos képeket
az író páratlan ügyességgel s nagy
elbeszélő készséggel fűzi egymásba
s az olvasó érdeklődését mindvégig
teljesen leköti.

De e regénynek a mulattató és szó-
rakoztató rendeltetésén kívül van
erkölcsi célzata is — s ezt már Apu-
leius vívte bele az eredeti történetbe,
anélkül azonban, hogy szorosabban kap-
csolatba tudta volna vele hozni —:
Lucius számár-alakban átélt kaland-
jai a megpróbáltatásokat jelentik
számára, melyek után a lélek meg-
tisztulva új életet kezd. Fokozza
még a regény hatását Apuleiusnak
a belső tartalommal teljesen össz-
hangzó stílusa, mely retorikai pom-
pájával, csillogó mesterkéltiséggel
szinte elkápráztat. Ugyanazon kor
szellemének a megnyilvánulása ez,
melynek élete a regény képeiben az
olvasó előtt megjelenik.

Apuleius regényéből magyar nyel-
ven mindeddig csak Ámor és Psziché
meséje volt ismeretes, még pedig
Csengery János fordításában. Az
egész Aranyznamár ezúttal jelent
meg először magyar nyelven Révay
József fordításában. A filológus-
fordító elismeréseméltó munkát vég-
zett; Apuleius regényét nemcsak
stílszerűen, hanem az eredetit min-
denben megközelítő művészettel adja
vissza. Bár az a törekvése, hogy a
latin író sokszor dagályos, mester-
kélt stílusát híven utánozza, helyel-
közzel túlzásokra ragadta őt s for-
dítása az eredetihez jobban ragasz-
kodó Csengeryével szemben itt-ott
szinte parafrázisként hat, el kell is-
mernünk, hogy egészében sikerült
neki éreztetnie azt a nagy távolsá-
got, mely Apuleius színes nyelvét,
pompázó, retorikus stílusát a meg-
szokott, erőteljes latin prózától el-
választja. Révay fordításában Apu-
leius érdekfeszítő regénye, színes,
árnyalatokban gazdag és zengzetes
nyelvet méltó magyar tolmácsolásra
talált.

m. gy.

Regényfordítások. Négy idegenből
fordított regény van előttünk: egy
német, egy angol, egy orosz és egy
francia. Mind a négy regény szerzője
— a mai fordítás-özönben ki kell ezt
emelni — reprezentatív nagyság és

műveik lefordítását fordítóink és ki-
adóink szerencsésebb gesztusaként
kell feljegyeznünk. Mind a négy író
ismeri már a magyar közönség és
ezek a fordítások ezt az ismeretet
talán még teljesebbé és igazabbá te-
hetik.

Kezdjük a legkevésbé ismerttel.
Henri de Régnier már úgynevezett
beérkezett író. A szimbolista költők
közül ő volt az első, aki legkorábban
elnyerte a hivatalos elismerést és a
Mercure de France égisze alatt nyu-
godtan kifejthette írói erejét. Előt-
tünk fekvő regénye, a *Szerelem is-
kolója* (Genius kiadás, ford. Bene-
dek Marcell) nem is a kereső, har-
coló író arcát mutatja, hanem a biz-
tos elvonultságban ábrázoló, for-
máló művészt. Nem bonyodalmakat
ábrázol azonban, nem akar feltétle-
nül érdekes lenni, még csak nem is
lélekanalizátor s nem állítja meg az
elbeszélés felett a napot, hogy ideje
legyen hőseinek a cselekvés pillana-
tában adott lelkét végigkutatni.
Nyugodt, öntudatos erejű látása nem
a cselekvő vagy gondolkozó emberre
irányul, emberei kész adottságok,
kiket a mult, az eleven mult szimbó-
likus erejű emlékképei determinál-
nak. Regénye mégis érdekes: érez-
zük, hogy az író benne él alakjaiban,
felelősnek érzi magát létükért s
egyéniségének líraisága kíséri őket
regénybeli életükön keresztül. Ez a
lírizmus azonban nagyon is mérté-
ket tartó. A regény két férfialakjá-
nak tragédiája nem robban és nem
rombol s az élet könnyen, csendesen
síklék át az élő szerelemből a ha-
lába.

A szerelem azonban nemcsak ha-
lált, hanem felemelkedő életet is tud
számunkra jelenteni. Ezt hirdeti
Gerhard Hauptmann kis regénye, *A
soanai eretnek*, mely a *Thiel pályá-
őrrel* jelent meg egy kötetben.
(Franklin kiadása, ford. Schöpflin
Aladár.) Ez utóbbi még abból a tra-
gikus életszemléletből fakad, mely
Henschel fuvaros sorsdrámáját is
létrehozta, egyúttal azonban Haupt-
mann írói fejlődésében a naturalista
részletlátásból az átfogóbb, egyete-
mesebb kifejezés felé való áthajlás
is mutatja. *A soanai eretnek* már
ennek a fejlődésnek a befejezését
sejteti. Azok közé az elbeszélései
közé tartozik, melyekben a szépség
revelációszerű megjelenése egy ed-
dig szűkreszabott élet gazdagodását